

Iz tog osećanja mučnine, mudraca umornog od zadovoljstva i zgađenog naukom, izbija bolni refren: »sve je taština i muka duhu«. Takav rezime svih poduhvata i svih umovanja iskazuje se rečnikom nihilista: »više ništa nema smisla«. Takav stav Propovednikov jeste simptom opadanja moralne interpretacije sveta, koji više ne bi imao društvenih sankcija, kad ne bi bilo prirodnih sankcija vremenom. Izreka »sve je taština« podrazumeva subjektivnu gorčinu čoveka koji zna da je njegov život završen i da se kloni padu. Nepraktičnost jedne takve interpretacije sveta u koju je utrošen ceo život pobuđuje ozbiljnu sumnju u lažnost (»taština«) svake interpretacije sveta. Kakav odgovor može čovek, onda, da pruži sebi na taj obespokojavajući Propovednikov refren koji je vapaj jedne filosofije bez nade i utehe?

Ako bismo mogli dokazati da Propovednikovo učenje nije jedino koje se nameće mudrom čoveku, ne bi bilo nužno da se mnogo mučimo i trudimo oko njegovih mračnih izreka, kao što je ona u kojoj se više hvale mrtvi nego živi, a »bolji i od jednih i od drugih je onaj koji još nije nastao, koji još nije vidio zla što biva pod suncem« (4, 3).

Kada smo suočeni s raspravljanjem te vrste, moramo napraviti jasnu razliku između raspoloženja i njegovog intelektualnog izraza. Što se tiče Propovednikovog raspoloženja, u tome nema spora. Još je Volter utvrdilo da je »to epikurejski filosof koji na svakoj stranici ponavlja da su i pravednik i bezbožnik podložni istim nesrećama, da čovek nema ništa više nego životinja, da je bolje ne biti rođen nego postojati, da nema nikakvog drugog života i da je jedino dobro i razumno uživati u miru plodove svoga truda s voljenom ženom.

Celo delo je od nekog materijaliste koji je u isti mah i osetljiv i zgađen« (Volter, Filozofski rečnik, 363).

Raspoloženje zgađenosti i mučnine, u kome su čoveku dotužili li svet i sva mudrost sveta, može biti izmenjeno pod uticajem neke srećne zgrade ili promene našeg telesnog stanja, ali se dokazima izmeniti ne može. Svakom čoveku mogu doći trenuci takvog raspoloženja da mu se čini kako je sve taština; tog stanja melanholije čovek se ne može osloboditi pomoću neke filosofije, nego to čini pod pritiskom neke neodložne radnje. Ako je dete bolesno, roditelj se može osećati nužno nesrećnim, ali mu nikako neće padati na pamet da je »sve taština«; po njegovom osećanju, najvažnije je da dete ozdravi, bez obzira da li život ima vrednosti ili nema.

B. Rassel kaže da osećanje »sve je taština« potiče iz suviše lakog zadovoljenja prirodnih potreba. *Homo sapiens* je u stanju da bez velikog napora zadovolji sve svoje potrebe i pohteve. Po toj logici, Propovednik zapravo i jeste jedan takav homo sapiens kome odsustvo napora i zalaganja iz života oduzima važan sastojak sreće. Čoveku koji lako dolazi do stvari koje tek ovlaš priželjkuje čini se da zadovoljenje želje ne donosi sreću. Ako je filozofski raspoložen, on će zaključiti da je ljudski život u suštini beda, pošto je nesrećan kad ima sve što želeli.

Propovednik gubi iz vida da je neophodan deo sreće da čovek ostane bez nekih stvari koje žarko želi. Toliko se može reći o raspoloženju starozavetnog mudraca. Međutim, Propovednik ima i intelektualnih dokaza sadržane u izrekama:

»Sve nijekne teku u more i more se ne prepunja.«

»Nema ništa novo pod suncem.«

»Ne pominje se što je prije bilo.«

»I omrže mi sav trud moj oko kojega se trudih pod suncem, jer ću ga ostaviti čovjeku koji će nastat nakon mene.«

Ako bismo hteli da te dokaze prevedemo na jezik moderne filosofije, mogli bismo reći: čovek večno radi i materija je večno u pokretu, pa ipak ništa ne ostaje, mada se nova stvar koja dolazi ni po čemu ne razlikuje od one iz prošlosti. Tako čoveka stiže smrt, mudrog kao i bezumnog, a njegov naslednik žanje blagodat. Iz godine u godinu, u beskrajnoj i besciljnoj povorci rađaju se i umiru ljudi. Da su reke nešto mudre, prestale bi da teku i ostale tu gde su. Da je Propovednik mudar, ne bi sadio voćke čije će plodove ubirati njegov sin. Da li je to ta razborna mudrost?

U principu, ne treba verovati u mudrost kao svest o sopstvenoj nesreći. B. Rassel o tome kaže: »Mudar čovek biće srećan u okviru prilika koje mu se pružaju i, ako u posmatranju vasiona preko izvesnih granica dođe do bolnih zaključaka, bolje bi bilo da umesto vasiona osmatra nešto drugo. No, uprkos bilo kakvih zaključaka, razum ne bi smeo da sprečava čoveka da bude srećan. Oni koji sasvim iskreno pripisuju svoje žalosti svom shvatanju o vasioni, rasuđuju naopako: istina je da su oni nesrećni iz nekih njima nepoznatih razloga i da ih to osećanje navodi na razmatranje o manje prijatnim stranama sveta u kome žive« (B. Rassel, *Osvajanje sreće*, Beograd 1964.).

Primenjen na Propovednika, Rasselov kritički sud ukazuje nam na neke granice i nekoherentnosti njegove mudrosti. Ukoliko bolje i jasnije razaznajemo ta ograničenja, utoliko lakše možemo naći uverljiv odgovor na ona pitanja koja su mučila Propovednikovu svest i koja mogu i danas postati problem svesti svakog bića koje je u potrazi za »večnim« zagonetkama svoje sudbine.

među- zavisnost potreba potrošnje i načina života

dragan koković

Potrebe, potrošnja i način života nalaze se u tesnoj dijalektičkoj vezi.

Čilj čovekove delatnosti uvek znači zadovoljavanje jedne ili druge ljudske potrebe. Potrebe i interesi društva, klase, grupe ili pojedinca stvaraju određene motive za njihovu delatnost, koja bi bez toga bila lišena smisla. Dakle, niko ne može nešto raditi a da pri tom nema u vidu zadovoljavanje određene potrebe. Potrebe koje neprekidno rastu aktualiziraju oblike, sklonosti, želje, ukuse. Menjajući se u zavisnosti od veza s sistemom potreba, način života omogućuje razvrtak i obogaćivanje jednih ili, opet, blokiranje ili gušenje drugih ljudskih potreba. Možemo reći da se potrebe ne mogu posmatrati odvojeno od društvenih potreba, način života omogućuje razvrtak i obogaćivanje jednih ili, opet, blokiranje ili gušenje drugih ljudskih potreba. Možemo reći da se potrebe ne mogu posmatrati odvojeno od društvenih uslova ili, uopšte, ako budemo sudili o sadržaju ljudskog razvrtka odvojeno od analize konkretne klasno-slojne strukture društva, specifičnosti istorijskog razvrtka, a takođe od postojećih tehničkih i naučne baze, onda ne možemo izvaći izvan »preдела« istinske apstrakcije.

Razvrtak naučno-tehničke revolucije i celokupnog sistema društvenih odnosa uslovio je izmenu društvenih i ličnih potreba, doveo do evolucije novih zahteva od istrane ljudi. Zbog toga je u savremenim uslovima posebno važna organizacija sistemskog izučavanja tendencija i procesa koje karakteristiše saznanje i ponašanje ljudi u sferi potreba na određenom stupnju društvenog razvrtka.

Pitanje potreba je danas na mnogim nivoima i s različitim aspektima predmet specifičnih nauka u različitim regionima sveta. S jedne strane, u mnogim zemljama još nisu zadovoljene ni elementarne, nasušne potrebe miliona ljudi, koje su neposredno vezane s postojanjem i reprodukcijom fizioloških procesa u životu čoveka. S druge strane, u visoko razvijenim zemljama intenzivno se širi sfera ličnih potreba, brzo raste proizvodnja predmeta ljudskih usluga, jednom rečju — menja se celokupna struktura potreba, što svakako, ostavlja pečat i trag na načinu života ljudi. Niču i dobijaju sve šire značaje nove grupe potrošačkih artikala koji pre mnogo godina nisu postojali (razni električni aparati, automobili, prijemnici, mnoga sportska, turistička oprema itd.). Ne treba biti mnogo proničljiv da bi se zaključilo koliko je, na primer, mašina za pranje rublja ili sudova uticala na celokupni budžet i način života zaposlene žene; da ne govornimo o automobilu koji je napravio pravu revoluciju u načinu života ljudi.

Promene u realnoj strukturi potreba i potrošnje savremenog čoveka očigledno su povezane s razvrtkom proizvodnje, tempom i ekspanzionističkim karakterom tehnike, ili, kako se to danas najčešće kaže, naučno-tehničke revolucije.

Porašt potreba uslovljen je razvojem proizvodnih snaga. Javljaju se nove vrste potreba i različiti nivoi i načini njihova zadovoljavanja. S novim potrebama li novim načinom života ljudi se upoznaju, pre svega, zahvaljujući sredstvima masovnih komunikacija. Potrebe variraju zavisno od pojedinca, od njihovih različitih fizioloških i psiholoških karakteristika, kao i zbog razlika razlika koje se odnose na rad i okolinu. Takođe zavise od pola i starosne grupe kojoj čovek pripada, klimatskih i geografskih faktora itd. Prema tome, čovekove potrebe su funkcije fiziološke li psihološke konstitucije, sredine u kojoj se živi i radi, kao i kulturnih vrednosti koje su svojevrsne u određenom društvu.¹

Promene koje se dešavaju u savremenom svetu obuhvataju, dakle, sve aspekte društva, utiču na izmenu tempa i stila života. Čovek se sve više uključuje u složen sistem socijalnih veza, a to u ovoj ili onoj meri, obliku i stepenu, utiče na ponašanje i

